

Sprawozdania i komunikaty. Kronika wydarzeń

Отчеты и сообщения. Хроника событий

Peter Nezník
Eva Dědečková

Dni Sankt-Petersburgskej filozofie na Slovensku: *Dostojevskij a Nietzsche. Problém člověka* (9–13 IV 2018)

*Дни Санкт-Петербургской философии в Словакии:
Достоевский и Ницше. Проблема человека (9–13 IV 2018)*

V dňoch 9.–13. apríla 2018 sa na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach uskutočnil II. ročník podujatia „Dni Sankt-Petersburgskej filozofie na Slovensku“ Košice 2018. Toto podujatie, ktoré bolo organizované v spolupráci s Ruským centrom vedy a kultúry na Slovensku, so sídlom v Bratislave, je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0715/16 *Dostojevskij a Nietzsche v kontextoch česko-slovenskej a ruskej filozofie 19. a 20. storočia*.

Na Katedru filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach pricestovali na pracovnú návštevu v rámci výmenného programu ERASMUS+ ďalší významní pracovníci Inštitútu filozofie Sankt-Petersburgskej štátnej univerzity v Petrohrade Prof. Boris Markov, DrSc. a Prof. Igor Evlampiev, DrSc. Pri tejto príležitosti boli vzácní hostia prijatí vedením FF UPJŠ – dekanou prof. PhDr. Oľgou Orosovou, PhD. a prodekanou pre zahraničné vzťahy doc. Mgr. Renátou Panocovou, PhD. Počas ich stretnutia sa v priateľskom ovzduší a vzájomnom porozumení otvorili otázky spolupráce v oblasti vzdelávania a vedecko-výskumnej činnosti medzi našimi fakultami do budúcnosti. Vzhľadom na ocenenie doterajších úspechov a výsledkov spolupráce boli posúdené plány a reálne možnosti, ako aj formy ďalšieho prehĺbenia a rozšírenia súčasných kontaktov v oblasti vzdelávania, osobitne prostredníctvom vzájomnej spolupráce katedier FF UPJŠ v rámci cieľovej

prípravy študentov v jednotlivých študijných programoch – zvlášť na 3. stupni vzdelávania (PhD.). Podpora a obojstranný záujem je o mobility pedagógov a študentov, keďže ide o najlepšiu formu rozvíjania vzájomných kontaktov a spolupráce medzi pracoviskami, založenú najmä na osobnom kontakte a individuálnej spolupráci na riešení vedeckých úloh a problémov.

Podujatie zaštitilo v dňoch 10. a 12. apríla 2018 v poradí II. Medzinárodné rusko-slovenské filozofické kolokvium *Dostojevskij a Nietzsche. Problém člověka*. Kolokvium slávnostne otvoril a viedol doc. PhDr. Pavol Tholt, PhD., pričom priestor v rámci bohatého programu dostali zaujímavé myšlienky a témy, ktoré mali za úlohu informovať o stave skúmania grantovej úlohy. Kolokvia sa aktívne zúčastnili viacerí členovia riešiteľského kolektívu. V tomto roku priestor dostali aj doktorandi, ktorí si pripravili zaujímavé príspevky. Hlavné referáty, pozvané prednášky špičkových odborníkov na problém človeka, predniesli hosťujúci profesori – Prof. Boris Markov, DrSc. (popredný súčasný ruský filozof v oblasti filozofickej antropológie a dlhoročný vedúci Katedry filozofickej antropológie SpbŠU v Petrohrade) na tému *Problém člověka v post-antropologickej dobe* a Prof. Igor Evlampiev, DrSc. (popredný súčasný ruský špecialista na ruskú filozofiu a kulturológiu, ktorý sa celé desaťročia venuje skúmaniu ruskej filozofie – zvlášť filozofie F. Dostojevského a L. Tolstého, I. Il'jina, S. Franka a ďalších vo väzbe ruská filozofia v kontexte západnej filozofie 19. a 20. storočia) predniesol príspevok *Filozofia člověka F. Dostojevského a jej vplyv na západnú filozofiu*.

Profesor Markov položil otázku, o čo sa dnes môže človek oprieť, ak sa má vo svojom hľadaní sebaurčenia zrieknuť večnej pravdy a hodnoty? Boli to predsa práve ony, čo nám dosiaľ slúžili ako kritérium odlišenia *ľudského* a *neludského*. Rozhovory o človeku sa nám však dnes už zdajú byť akosi pochybné, stretávajú sa s výčitkami namierenými proti naturalistickému či metafyzickému spôsobu chápania. Sú neuspokojivé z rôznych dôvodov, napríklad, že človek v nich býva chápaný ako vykonávateľ akéhosi zhora ustanoveného či nadľudského poriadku. Podľa názoru vedcov je osud určovaný genetickým kódom, podľa sociológov sú tým určujúcim práve inštitúcie a socium, a podľa filozofov – nehistorické apriórne idey alebo hodnoty. Tieto alternatívy sa dnes zdajú byť rovnako odstrašujúce. Súčasný človek si totiž úzkostlivo zakladá na svojom Ja, ktoré považuje za čosi výnimočné a unikátne. To najstrašnejšie pre neho je dozvedieť sa, že je iba odtlačkom, kópiou druhého. Filozofi 20. storočia boli zaujatí ustarosteným hľadaním spôsobov emancipácie. Konzervatívni myslitelia prizývali k návratu späť, do minulosti, vrátiť sa k tradíciám. Ľavicoví intelektuáli sa naopak dívali vpred, hľadali do budúcnosti, žili s dôverou vo svetle zajtrajšky a zároveň ponúkali široké spektrum foriem protestu, od revolučného povstania, až po existenciálnu vzburu. Takí myslitelia ako Marx, Nietzsche, Heidegger ponúkli svoju vlastnú odpoveď na výzvu doby. Ale, ako je úplne zrejmé, ani ich recepty sa už dnes nedajú použiť. Prečo? Pretože oni žili v čase extrémnych, či mimoriadnych situácií. J.-P. Sartre v tejto súvislosti povedal nášmu uchu akosi zvláštne znejúcu myšlienku: „Nikdy

sme neboli tak slobodní, ako v čase fašistickej okupácie“. No pre návrat k totalite nie sú samozrejme z tohto aspektu vôbec žiadne dôvody. Úlohou filozofie dnes je ukázať, že v súčasných podmienkach je možné žiť lepšie, ako tomu bolo v minulosti. Nehľadiac na krik okolo úbytku a alarmujúcej hrozby vyčerpania nerastných surovín a životných zdrojov, rečí o nevyhnutnosti ochrany životného prostredia, o hrozbe otepľovania našej planéty, atď., som presvedčený, uviedol profesor Markov, že súčasné technológie umožnia spraviť spoločnosť oveľa humánnejšou. Napriek všetkým „strašiakom“ (určeným pre dospelých, či inak povedané „veľké deti“), pochádzajúcim z dielne žurnalistov, musíme uznať, že súčasné technológie nám dávajú *možnosť* žiť lepšie, nesmieme predsa skratkovite prehliadať, že sa vlastne opierajú o idey vzťahu kooperácie, spolupráce človeka a prírody. Uvedomenie si tohto podstatného „detailu“ je výzvou k prechodu od heideggerovskej postmodernistickej ontológie k deleuzovskej teórii mnohosti sveta. Profesor Markov uviedol nielen celý rad podnetných myšlienok a úvah, ale aj originálne reformulácie filozofických problémov a tém. Okrem iného sa nevyhol aj kritickému zhodnoteniu spolupráce medzi *filozofiou* a *vedou*, medzi filozofmi a vedcami. Uviedol, že súčasní filozofi sa úplne dištancovali od aktuálnych vedeckých výskumov, celkom sa uspokojujú so schémami, ktoré im vymysleli a pripravili ich slávni predchodcovia. Ale ani súčasní vedci nie sú na tom o nič lepšie. Nevidia a ani sa vôbec nesnažia zamyslieť nad tým, čo je prospešné a dôležité vo filozofických modeloch človeka a akosi ustráchané, s veľkou opatrnosťou uznávajú – aj to často s nevôľou – tézy o zvláštnej morálnosti a rozumnosti človeka. Vážnym problémom súčasnosti je bujnajúci vplyv médií na človeka, a to nielen na jeho myslenie, správanie a konanie, ale na celkový spôsob života. V stave „ohrozenia“ sa nachádza i samotná rodina.

Profesor Igor Evlampiev sa v rovnako zaujímavej a podnetnej prednáške *Filozofia človeka F. Dostojevského a jej vplyv na západnú filozofiu* venoval skúmaniu otázok, ktoré sú zdanlivo jasné, keďže sa opierajú o názory a interpretácie z rúk medzinárodne uznávaných autorít – významných filozofov a renomovaných literárnych vedcov. Profesor Evlampiev vyjadril svoj nesúhlas s pomerne rozšíreným názorom M. Bachtina o tom, že v tvorbe Dostojevského nie je možné nájsť jednotný a ucelený *svetonázor*. Som hlboko presvedčený o tom, uviedol Igor Evlampiev, že tento názor je nielen nesprávny, ale aj nepodložený a mylný. „Dostojevskij sa nielen usiloval o ucelený svetonázor, ale aj veľmi skoro si vypracoval taký svetonázor, kde v centre tohto svetonázoru sa nachádza nezvyčajné chápanie človeka, neobvyklá *filozofia človeka*“. Môžeme sa pýtať prečo, čo tým profesor Evlampiev myslel. Podľa jeho názoru spočíva celý problém v tom, že Dostojevskij už veľmi skoro nadobudol presvedčenie o tom, že *ľudia si nie sú rovní medzi sebou*, niektorí sa vydeľujú na základe toho, že majú výnimočnú schopnosť vplyvať na druhých ľudí a aj na svet okolo seba, a z toho dôvodu hrajú osobitnú úlohu v ľudskom spoločenstve. Takýchto ľudí v *Denníku spisovateľa* z roku 1876 označil Dostojevskij ako „vyššie typy“ (nadľudí), aj keď často nie sú

v skutočnosti ani „najvyššími“ a „velkými“ v doslovnom zmysle. Vo všetkých Dostojevského dielach nachádzame tieto zvláštne typy, nezvyčajné postavy. No Dostojevskij zároveň poznamenáva, že tieto postavy v žiadnom prípade nie sú iba výplodom jeho fantázie, že sú súčasťou reálneho života, ba dokonca zohrávajú v bežnom, každodennom živote vážnu a nezastupiteľnú úlohu. O akých ľuďi teda u Dostojevského vlastne ide? Prvý typ predstavujú – rojkovia (P.N. – teda „sníví fantasti). Dostojevskij vo svojich dielach z raného obdobia vôbec zobrazoval práve rojkov, ktorí sú úplne pohrúžení do svojho sveta fantázie, a takmer vôbec si nevšímajú okolitý, reálne existujúci svet a ľuďi reálne žijúcich svoje skutočné životy v ňom. Veľmi názorným reprezentantom je hrdina poviedky *Biele noci*, ale aj hrdinovia príbehu „Chozjajka“, nedokončeného románu *Netočka Nezvanova* (čo je zrejme v dostatočnej miere), ale aj Makar Devuškin v románe *Biedni ľudia*, alebo pán Goljadkin z príbehu *Dvojník*, Vasja Šumkov z príbehu *Slabé srdce*. Vzťah Dostojevského k rojčivosti sa však po návrate z vyhnanstva mení. Túto kvalitu odteraz hodnotí krajne negatívne. Napríklad hrdina *Zápisok z podzemia* tvrdí, že rojčenie a rojčivosť má ako svoj rub predovšetkým to, že skôr či neskôr môže spôsobiť rozvrat a anarchiu. Táto ironická poznámka ako keby chcela náročky znížiť to, čo ešte v nedávnej minulosti Dostojevskij považoval za vysoko vážne a vznešené, a rovnako aj patrične vysoko hodnotené. Bolo by však krajne nesprávne a naivné, ak by sme si mysleli, že v tejto etape svojej tvorby Dostojevskij úplne odmietol rojčivosť. Vôbec nie, ale už ju vníma iba ako nevyhnutnú fázu vo vývoji osobnosti, ktorú je však potrebné vo vhodnom čase prekonať, aby bolo možné prejsť k zrelému, oveľa vyššiemu vzťahu ku svetu. Takže, ako sa uskutočňuje tento prechod? Odpoveď na túto tak podstatnú a mimoriadne vážnu otázku pre pochopenie jeho filozofických ideí, pre porozumenie jeho vývoja ako spisovateľa a mysliteľa, nachádzame dosť jasne vyjadrenú v jeho fejtóne pod názvom *Petrohradské sny vo veršoch a próze* (1861). Dostojevskij priamo priznáva, že typ rojka zobral z vlastnej životnej skúsenosti, pretože celá jeho mladosť sa niesla v znamení snenia a nespútanej rojčivosti. S veľkým opojením vtedy čítaval Schillera, takže z toho bude možné usúdiť, nielen to, ako si predstavoval ideálnu lásku, ale aj to, ako sa od toho všetkého diametrálne líši vzťah skutočných, živých ľudí nášho sveta. Dostojevskij zažil raz zvláštnu, akoby mysticky tajomnú udalosť. V čase silných mrazov, keď podišiel k Neve, uvidel v posledných lúčoch zapadajúceho slnka, v akomsi tajomne mystickom opare podobnom snu, obraz druhého Petrohradu, ktorý sa vznášal na tým prvým, reálnym. Tento druhý, prízračný Petrohrad sa postupne roztápal vo vzduchu, podobne ako strácajúci sa sen, ktorý sa rozplynie do nenávratna. Tak hľadiac na tento zvláštny obraz si Dostojevskij uvedomil, že rovnako ako sa stráca a mizne táto vidina, tak aj reálne mesto, Petrohrad, môže zmiznúť, jednoducho rozplynúť sa ako *fantastická* vidina. Evlampiev poukázal na opakovanie tohto motívu vidiny v Dostojevského diele. Mali by sme si všimnúť jeho slová, kde uviedol, že od tohto momentu sa začalo jeho *skutočné, očajstné* existovanie. Tým sa stáva vratkou aj pozícia M. Bachtina,

vyjadrená v koncepcii „polyfónie“, podľa ktorej nemôžeme idey hrdinov diel Dostojevského považovať za idey, ktoré by patrili samotnému autorovi, spisovateľovi Dostojevskému. Opak je však pravdou. Dostojevskij zámerne hrdinovi svojho raného príbehu pridal svoje vlastné dojmy a zážitky, ktoré boli veľmi dôležité aj pre jeho vlastný vývoj. Dôležitým je aj porovnanie rojka a mystika, ktorý si uvedomil nepevnosť a klamlivosť nami žitej reality, ale vie o tom, že za klamom sa skrýva skutočné, no možno aj strašné, či dokonca hrôzostrašné tajomstvo sveta. Práve tento zlom, prerod sa Dostojevskému udial v mladosti. On svoju mystickú schopnosť realizuje v podobe literatúry. To všetko je možné iba preto, že hranica medzi životom a literatúrou je oveľa jemnejšia, ako sa nám zdá, a ako si môžeme myslieť. Jedno aj druhé je iba *sen*, obyčajná *ilúzia*, ale za tým všetkým sa skrýva záhadná, tajomná realita. V tomto období, keď Dostojevskij písal spomínaný fejtón, zvlášť často spomínal Shakespeara (meno Shakespeara sa spomína prakticky vo všetkých jeho dielach, ktoré vznikli po tomto období). Je celkom možné, uviedol Evlampiev, že Pravda, ktorú odhalil, ho spája s mnohými geniálnymi mysliteľmi minulosti, a medzi nimi aj so Shakespeareom. Práve on v hre *Búrka* cez slová svojho hrdinu vyjadril to, čo v tej mystickej chvíli na brehu zamrzutej Nevy zažil aj samotný Dostojevskij. Skutočný mystik vie o tom, že má výnimočné schopnosti, skryté sily, že je v jeho moci zmeniť, radikálnym spôsobom ovplyvniť svet, pretože je pánom vlastného života. Dostojevskij ponúkol ešte jednu podobu hrdinu-mystika v románe *Hráč*. V jednom okamihu Alexej získal magickú moc nad vlastným osudom. Vyhral v rulete obrovskú sumu peňazí (200 tisíc frankov) a v tej chvíli je iba on sám jediným, skutočne slobodným človekom na pozadí všetkých ostatných ľudí, ktorí sú iba akýmiisi obyčajnými, tuctovými ľuďmi-bábkami. Tieto marionety nemajú nič, žiadny zmysel života a ani skutočné priania, túžby a sny. Dostojevskij tu uvažuje o schopnosti výnimiek, *výnimočných* ľudí (nadľudí) svojou vlastnou silou osobnosti realizovať svoje túžby, životné plány a sny v realite. *Obyčajní* ľudia, tieto bábkymarionety, používajú násilie, hrubú, čisto materiálnu silu, zákony a intrigy na to, aby organizovali svoj vlastný život. A práve z toho dôvodu je ich život nepravý, lživý a nemá žiaden *skutočný* zmysel a ani cenu. Skutoční vyšší ľudia (nadľudia) sú v tomto lživom systéme života nepoznaní a nespozorovateľní. Prečo? Pretože oni sa neodlišujú silou, ale svojou schopnosťou vniknúť do hĺbky, hlboko pod povrch vecí, odkryť hlbiny života, jeho najvyšší zmysel, ktorý je úplne nedostupný pre *obyčajných*. Sú omnoho hlbšie spojení so samotným životom. Ale ich život vo svete obyčajných ľudí je – *tragický*. Ich výzvy žiť inak, pokúsiť sa oveľa hlbšie chápať bytie a aj seba samých, sa stretáva u bežných ľudí, u tzv. väčšiny, iba s nepochopením, výsmechom a ironickými poznámkami, ústrkami a konfliktami. Napriek tomu je však Dostojevskij presvedčený o tom, že práve títo vyšší ľudia, „vyššie“ osobnosti svojimi ideami, ale hlavne svojím príkladom dokážu postupne, pomaly a nepozorovane zmeniť spoločnosť – odpútať ľudí od čisto materiálnej orientácie, aby objavili krásu a dobro práve v autonómnej oblasti vlastného ducha a duchovnosti,

aby sa obrátili k *duchovnému* životu. Veľmi jasne tu vidíme blízkosť, či takmer až totožnosť v uvažovaní Dostojevského a Nietzscheho, pričom je možné veľmi ľahko dokázať, ako intenzívne Nietzsche čítal a študoval ruských spisovateľov a mysliteľov, akými nepochybne boli L.N. Tolstoj a F.M. Dostojevskij.

Po pozvaných prednáškach profesora Borisa Markova a profesora Igora Evlampieva z Inštitútu filozofie Sankt-Peterburgskej štátnej univerzity nasledovala diskusia k jednotlivo predneseným prednáškam, ale aj k rôznym podnetom vyvolaným originálnymi myšlienkami a úvahami vystupujúcich. Okrem návratov k ich myšlienkam a vystúpeniam sa pokračujúca debata týkala aj súčasných problémov v oblasti filozofie a filozofického výskumu, ale tiež aj medzinárodného kultúrneho a politického diania, kde má práve aj filozofia svoje nezastupiteľné miesto, na čo sa dlhodobo zabúda. Zaujímavým príspevkom k programu medzinárodného filozofického kolokvia boli aj vystúpenia doktorandov Katedry filozofie a dejín filozofie, Mgr. Olivera Guttera *Problém hry u Nietzscheho a Finka*, ako aj Mgr. Veroniky Karľovej *Losevovo rané skúmanie hudby – inšpirácia Schopenhauerom*. Po ich vypočutí sa rovnako rozprúdila živá diskusia, v ktorej do neskorých večerných hodín mali študenti-doktorandi možnosť diskutovať o svojich výskumoch s hosťami z Inštitútu filozofie SpbŠU, ako aj s pracovníkmi KFaDF, a s pozvaným hosťom kolokvia doc. Mgr. Richardom Sťahelom, PhD., vedúcim Katedry filozofie FF UKF v Nitre, ktorý je spoluriešiteľom grantovej úlohy VEGA *Dostojevskij a Nietzsche...*, za rovnako prínosnej účasti pracovníkov zo sesterských katedrií našej Filozofickej fakulty.

Kolokvium pokračovalo vo štvrtok 12. apríla 2018, otvoril a moderoval ho doc. Mgr. Richard Sťahel, PhD. Ako prvá odznela prednáška profesora Igora Evlampieva, DrSc., s názvom *Problém člověka a idea neklasickej metafyziky v ruskej filozofii 20. storočia (S. Frank, N. Berd'ajev a L. Karsavin)*. Koniec 19. a začiatok 20. storočia, to je doba, ktorá znamenala radikálny zlom v dejinách európskej filozofie. Došlo ku konečnému sformovaniu neklasickej podoby filozofie a klasická filozofia bola vystavená tvrdej kritike. Možno najväčšiu kritiku zažila práve v prácach F. Nietzscheho a H. Bergsona, keďže obidvaja filozofi sa vyjadrovali negatívne a odmietavo k Platónovej filozofickej tradícii (presnejšie povedané, ku kresťanskému platonizmu), a to zvlášť z toho dôvodu, že v tejto tradícii nastalo rozdelenie reality na dva „svety“ – na večný a nemenný svet ideí, svet Absolútna, a časný svet, teda svet meniacich sa konečných vecí. Hlavnými kvalitami vyššieho sveta sú večnosť, nemennosť, úplná dominantnosť jednoty nad mnohosťou; zatiaľ čo hlavnými kvalitami nižšieho, pozemského sveta sú časová zmena, konkrétnosť, obmedzenosť všetkých javov a vecí, zdanlivá nadradenosť mnohosti nad jednotou. Človek a jeho život patria do tohto pozemského, časného sveta. Človek je v takomto chápaní ponížený už tým, že nepatrí do vyššieho sveta, sveta večnosti a Boha-Absolútna. Proti takémuto chápaniu vystúpili novátori, teda takí myslitelia, akými boli Nietzsche, Bergson a im podobní. Keďže platonizmus predstavoval základ kresťanského svetonázoru, Nietzsche zvlášť vášnivo kriti-

zoval kresťanstvo za to, že práve ono bránilo oslobodeniu človeka, jeho tvorivej podstaty tým, že v celosti a úplne podriadilo človeka večnému, *metafyzickému* svetu. Výsledkom tejto kritiky bolo sformovanie neklasickej filozofie, kde sa existencia večného, absolútneho sveta odmietla; všetko čo existuje, patrí do časového nastávania, diania. Ak predtým boli hlavnými *filozofickými* kategóriami večnosť, nemennosť, všeobecnosť a jednota, tak teraz sa hlavnými stali časovosť, nastávanie, dianie, zmena, konkrétnosť a mnohosť. Vážnou, alebo snáď najvážnejšou tendenciou neklasickej filozofie sa stalo odmietanie metafyziky ako jadra filozofie. Predsa metafyzika, v tom chápaní, ktoré vládlo v Nietzscheho dobe, a ktoré nepochybne prijímal aj samotný Nietzsche – to je vedenie o vyššom svete, ktorý nám nie je daný bezprostredne v našej skúsenosti, ale ktorý je pre nás oveľa pravdivejší a významnejší, ako tento náš, pozemský svet a náš tunajší, pozemský život. Metafyzika v tomto chápaní bola určená a nasmerovaná na to, aby dokázala druhoradosť človeka vo vzťahu k vyššiemu svetu a k Bohu, t. j. aby slúžila k „potlačeniu“ človeka, ako sa vyjadroval Nietzsche. Z tohto dôvodu vystupoval ako „bojovník s metafyzickými svetmi“. A práve táto jeho tendencia sa dodnes stále kladie do popredia. Preto je Nietzsche v súčasnej západnej filozofii chápaný ako prvý filozof, ktorý zavrhol metafyziku ako niečo zastarané a živé. Považujú ho za zakladateľa koncepcie úplného odmietnutia metafyziky. Prof. Evlampiev takúto interpretáciu radikálne odmietol. Podľa jeho názoru výklad Nietzscheho pozície v tomto kľúči je úplne nesprávny. Nesprávnou je aj predstava, že zrieknutie sa metafyziky môže byť jediná možná a správna cesta rozvíjania filozofie. Prečo? Pretože odmietnutie metafyziky – to je cesta k degradácii filozofie. V Nietzscheho dobe boli najradikálnejšími odporcami metafyziky predsa pozitivisti. Preto Nietzsche, kritizujúc metafyziku, sa na istý čas zblížil s pozitivizmom. Ale nesmieme zabúdať na to, že Nietzsche bol hlbokým mysliteľom. Preto nás vôbec neprekvapí to, že veľmi rýchlo pochopil, že samotný pozitivizmus predstavuje oveľa viac negatívneho ako samotná metafyzika, s ktorou pozitivizmus bojuje. Pozitivizmus – to je forma empirizmu, no a empirizmus predpokladá, že vo svete existuje iba to, čo je možné bezprostredne fixovať prostredníctvom našich zmyslov – teda iba *konečné a relatívne*. Čo to vlastne znamená? Iba to, že človek sa zbavuje nejakej podstaty, ktorá by vystupovala za hranice čisto prírodných, prirodzených, materiálnych zákonitostí. Dochádza tu teda k ešte radikálnejšiemu ohraničeniu významu človeka. V platónskej metafyzike je síce človek podriadený vyššej, absolútnej realite, ale napriek tomu sa v samotnom človeku uznáva prítomnosť absolútnej a nekonečnej bytnosti. V empirizme (pozitivizme) sa v človeku popiera čokoľvek absolútne a nekonečné, človek sa mení na jeden z „faktorov“ prírody. Zdá sa mi, konštatuje prof. Evlampiev, že Nietzsche nakoniec pochopil, že je potrebné bojovať – ale vôbec nie s metafyzikou ako takou, ale s *klasickými* formami metafyziky, a predovšetkým s platonizmom. Pochopil, že je možné vybudovať úplne inú metafyziku, v ktorej nebude reč o žiadnej podriadenosti človeka voči „metafyzickému svetu“, ale práve človek

bude pochopený ako hlavný element metafyzickej štruktúry reality. V tomto zmysle bol práve Nietzsche pôvodcom a zakladateľom neklasickej metafyziky. Môžeme ju nájsť v diele *Tak vravel Zarathustra*, ako aj v *Antikristovi*. Metafyzika v jej neklasickej zmysle predpokladá, že ako vo svete, tak aj v človeku existuje akási podstata (bytnosť), ktorú nie je možné zafixovať, poznať empirickým spôsobom, na základe zmyslovej skúsenosti; na poznanie tejto bytnosti je potrebná zvláštna schopnosť – *intuícia*, ktorá okamžite dokáže uchopiť *absolútne* a *nekonečné* v jednote s relatívnym a konečným bytím. Spomínaná intuícia je schopná poskytnúť vedenie, ktoré nie je možné v úplnosti, v obvyklej racionálno-vedeckej forme; preto filozofia, ktorá je založená na takomto vedení, stojí vyššie ako veda, keďže veda nikdy nie je schopná poskytnúť vedenie, ktoré by sa dokázalo priblížiť k hlavným a podstatným poznatkom o človeku, o svete, ktoré prináša filozofia. Ešte predtým, ako bude reč o neklasickej metafyzike, je potrebné spomenúť jednu zvláštnosť. Práve ona je spojená s nečakaným výsledkom, ku ktorému dospel Nietzsche vo svojom diele *Antikrist*. Pôvodný zámer tohto jeho diela bol v tom, aby raz a navždy, teda takpovediac konečným spôsobom zúčtoval s kresťanstvom, odhaľujúc negatívnu úlohu, ktorú kresťanstvo zohralo v dejinách ľudstva. Po dôkladnom preštudovaní a preskúmaní rôznych interpretácií kresťanstva dochádza Nietzsche k čomusi zvláštnemu. Narazil na „nové“, zvláštne, teda „iné“ chápanie kresťanstva, a aj diametrálne odlišný spôsob jeho chápania. Ruskí myslitelia (L. Tolstoj a F. Dostojevskij) pomohli Nietzschemu pochopiť, že v skutočnosti v dejinách bolo nie jedno kresťanstvo, ale naopak – boli dve úplne odlišné podoby kresťanstva – dve kresťanstvá. Jedno, pravé, pravdivé kresťanstvo – to je však málo známe; a druhé, zdeformované, lživé a nepravé kresťanstvo, no zato vládnuce práve vďaka kresťanskej cirkvi, ktorá všetkými silami udržiava toto nepravé a lživé kresťanstvo a jeho učenie.

Podľa Evlampieva teda Nietzsche pochopil, že musí bojovať s lživým, nepravým, cirkevným kresťanstvom, pretože práve ono použilo filozofiu Platóna na dokázanie toho, že človek je vo svojej podstate ničotný a bezvýznamný. Pravé, pravdivé kresťanstvo, to kresťanstvo, ktoré má svoj pôvod v učení Ježiša Krista, naopak chápe človeka úplne odlišne: tu je človek považovaný za totožného s Bohom, a to znamená, aj za potencióálne všemocného, za božskú bytosť – teda takú bytosť, za akú človeka považoval a chápal Nietzsche, keď používal výraz nadčlovek na označenie nového, „iného“, teda prichádzajúceho človeka. Práve tu, podľa Evlampieva, bol Nietzsche postavený pred kardinálnu otázku: odmietnuť klasickú metafyziku a rovnako aj nepravé, lživé a zdeformované kresťanstvo cirkvi, vybudované na platonizme? Ak áno, potom toto nie je možné bez toho, aby nebola vybudovaná nová metafyzika, ktorá už nebude človeka ponižovať, ale práve naopak: na základe pravého, pravdivého kresťanstva, ktorému nebolo umožnené uskutočniť sa v úplnosti v dejinách, bude možné poskytnúť človeku to skutočné a pravé miesto vo svete. Na potvrdenie týchto názorov je možné odkázať na poznámky a zápisky v Nietzscheho rukopisoch z rokov 1886–1888. Tu odmieta

morálne náboženstvo a morálne chápanie Boha, ale v pozitívnom zmysle spomína *panteizmus*, ktorý priznáva *absolútny, božský význam všetkému, čo existuje*. Martin Heidegger vo svojich prednáškach venovaných filozofii Nietzscheho (1930–1944) prišiel k záveru, že téza „Boh je mŕtvý“ nemá nič spoločné s ateizmom. Súvislosť tejto tézy s panteizmom, ku ktorému má Nietzsche pozitívny vzťah, nás musí viesť k tomu, aby sme si položili otázku o tom, čo je vlastne panteizmus? A ako ho máme chápať? Ak Boh zomrel – potom aký je to Boh, ktorý práve zomrel? Zomrel „morálny“ Boh, kresťanský Boh, ten „Otec“, ku ktorému sa utiekajú, keď hľadajú spásu a ochranu. Keď Nietzsche hovorí „Boh je mŕtvý“, tak vtedy hovorí o „morálnom“ Bohu a iba o ňom (M. Heidegger, *Nicše*, t. 1, hl. 2. časť – *Tretí výklad o večnom návrate*). Heidegger ďalej už celkom zjavne a otvorene pripisuje Nietzschemu náboženské názory, v spojitosti s jeho koncepciou večného návratu: „(...) ak je možné predpokladať, že myšlienka o večnom návrate tohože istého je vyjadrením »pozemského« náboženstva, tak ona sama je náboženská a nie filozofická“ (tamže, časť – *Učenie o návrate ako viera*). Zmysel Nietzscheho 'pozemského' náboženstva vidí Heidegger v tom, že *uznáme božským a absolútnym náš bezprostredný, pozemský život*.

Po tejto prednáške, ktorá vyvolala živý záujem, nasledovala diskusia, z ktorej vzišli zaujímavé podnety, nechýbali ani myšlienkové konfrontácie a rovnako aj tvorivé a obohacujúce dialógy. Ďalej vystúpil na kolokviu doc. Mgr. Richard Sťahel, PhD., s prednáškou *K Dostojevského reflexii vzťahu Ruska a Európy*, v ktorej sa pokúsil poukázať na historické a kultúrno-politické pozadie vtedajších, ale rovnako aj súčasných udalostí, ktorých sme dnes svedkami. Podrobnou analýzou textov a myšlienok Dostojevského priblížil ďalšiu z podôb tohto významného predstaviteľa ruskej a svetovej literatúry, ktorému politické, spoločenské, a rovnako aj náboženské otázky neboli vôbec cudzie a ani vzdialené. Dostojevskij sa tak vďaka analýze a interpretácii textov doc. Sťahela ukázal ako významný pozorovateľ a analytik, ako majster slova a novinárskeho pera, ale zároveň aj ako človek, súciaci s utrpením a bolesťou svojich bratov a sestier, živých ľudí – z mäsa a krvi, teda vôbec nie nejakých knižne neživých a abstraktných konštrukcií. Je možné konštatovať, že podľa ohlasu a diskusie, ktorá po prednáške nasledovala, sa pokus doc. Sťahela ukázal byť nielen úspešný, ale aj nadmieru aktuálny. V prednáške doc. PhDr. Petra Nezníka, CSc., s názvom *T.G. Masaryk: Rusko a Európa (Problém člověka v ruskej filozofii a literatúre)*, sa jej autor zameral na hlbšie porozumenie osobnosti T.G. Masaryka prostredníctvom jeho diela, ktoré sa výsostne venuje vzťahu Ruska a Európy, na základe hlbokého skúmania človeka – ruského človeka – ako aj skúmaní a analýz ruskej duše. Väzba Masaryk a Dostojevskij je pomerne známa a aj často diskutovaná, aj keď nie je vôbec možné konštatovať, že bola, či je v úplnosti poznaná a s konečnou platnosťou preskúmaná. Doc. Nezník svoju pozornosť upriamil na majstrovskú prácu filozofa a sociológa prof. T.G. Masaryka, ktorý sa sústredil na problém človeka cez kontakt s kláštorom a ruskou dušou – dušou mnícha. Tým druhým bodom

konfrontácie bola duša – či skôr rozum ako srdce – samotného Masaryka, ktorý poukázal na tragický stret dvoch svetov, konfrontáciu Ruska a Európy, teda východného a západného sveta, ktorý napriek zdaniu istoty a úspešnosti, vďaka pevnej zakorenosti vo vede a vedeckom rozume, jasným perspektívam a výzvavam budúcnosti, je napriek tomu nedokonalý a veľmi vratký. Prečo? Je to práve z dôvodu európskej *jednostrannosti*, kde veda a vedecký rozum znamenajú nielen prednosti a progres, ale naopak, v istom zmysle aj vážnu hrozbu – banalizáciu života, stratu ideálov, tvorivosti, ochudobnenie a duchovnú prázdnotu. Na druhej strane, aj duši ruského mnícha je vlastná istá podoba nedokonalosti a úplne iná podoba jednostrannosti. Masaryk to vo svojom texte označuje ako stav nevinnosti, akejsi izolovanosti, naivoty a detinskosti, ktorý nám pripomína svojim videním svet dieťaťa. Predsa aj viera dieťaťa, alebo hlboká, úprimná, ale v mnohom aj naivná viera vidieckej ženy, ktorá žije prostý život v uzavretosti a oddelenosti od vonkajšieho sveta, žije svoj život vo vnútornom svete viery. Tento pre dnešného Európana, ako zdôraznil Masaryk, z pochopiteľných dôvodov, vystupuje ako naivný a v istom zmysle aj primitívny a zaostalý. No má v sebe tiež aj istú prednosť – tým je čosi mysticky tajomné, semienko duchovnosti, ktoré by sa pri kontakte s Európou a moderným európskym duchom mohlo stať základom postoja, ako sa vyhnúť nezdravému smerovaniu v podobe jednostrannosti, príliš lipnúcej na teoretickom (v jadre matematickom, euklidovskom) rozume a jeho na kalkulativnosti založených projektoch a konštrukciách, v tieni ktorých sa stráca prirodzený vzťah k svetu, a aj k tomu najpodstatnejšiemu – k schopnosti človeka byť, žiť svoj život slobodne a zodpovedne, žiť autentickým spôsobom.

Masaryk sa venoval aj analýze ďalších spisovateľov, medzi ktorými mal dôležité miesto a postavenie aj I.S. Turgenev. Práve jeho text *Hamlet a Don Quijote* poslúžil Masarykovi ako príležitosť vyzdvihnúť autora textu Turgeneva a jeho dielo, priblížiť nám cez tento jeho text majstra a znalca ľudskej duše, akým nepochybne bol W. Shakespeare. Tu opäť prostredníctvom spisovateľa a publicistu je v centre pozornosti Masaryka *problém človeka* a shakespearovských hlbokých sond do jeho duše, a to nielen do duše dávno minulého človeka doby Shakespeara, ale rovnako aj toho nášho súčasného človeka, nás všetkých. Niet divu, že aj v dobe života F.M. Dostojevského bol Shakespeare vo veľkej obľube nielen v Rusku, ale aj v Európe. Vôbec nás nemôže udivovať ani to, že tento problém reflektoval aj Lev Šestov, ktorý po tom, ako sa „vyškolil“ u Dostojevského a Shakespeara, postupne prechádzal rôznymi stupňami zdokonaľovania a neprestajného hľadania (západná filozofia, Platón, Plotinos, stredoveká filozofia, novoveká filozofia, Nemecká klasická filozofia, Nietzsche, Kierkegaard, Husserl, atď.), aby napokon našiel sám seba a svoju vlastnú cestu – cestu filozofického života a živej filozofie. V prednáške odzneli aj myšlienky a výzvy k Európe a európskemu ľudstvu spisovateľa H. Hesseho, ktorý mal hlboký vzťah k Dostojevskému a Nietzschemu. Aj on, hlbavý mysliteľ a hľadač Hesse, rovnako ako jeho duši blízky ruský spisovateľ Dostojevskij, či nemecký filozof-básnik

Nietzsche, a neskôr aj hľadajúci a večne sa sporiaci so svetom a spiacimi súčasníkmi, spokojne snívajúcimi si sen o šťastných zajtrajškoch, ruský filozof Lev Šestov – prizýval k obrodeniu duchovnosti a prekonaniu večného zhonu moderného človeka, anonymnosti, sebazabudnutosti a jednostrannosti vedeckého rozumu, ktorý večne vháňa ľudstvo do sporov a konfrontácií, vojnových konfliktov, omylov a kríz. Symbolom duchovnosti bol v Hesseho poviedke *Hra na organe* – chrám a organ, organová hudba starého majstra, poodkrývajúca v mlčkom tichu zamyslenia záves minulosti, myšlienky, sny a túžby, múdrosti našich dávnych predkov a našich otcov...

Tak sa v záverečnej prednáške nášho medzinárodného podujatia vlastne dostalo k slovu to najdôležitejšie poslanstvo týchto našich filozofických a ľudských snáh o nadviazanie zmysluplného, kultúrneho vzťahu medzi Európou a Ruskom, pretože bytostne nevyhnutný a obojstranne obohacujúci dialóg, ktorý nepozná „ľudské, príliš ľudské“ geopolitické hranice, tu existoval i pred nami a my sme poctení možnosťou úspešne v týchto *výškach* pokračovať. Pretože filozofia, ako neustále premýšľanie problému človeka, je živou starosťou, ktorá vyviera z nášho bytia-vo-svete a preto v tomto zmysle je svetovou, t. j. hlboko *univerzálnou*.